

Útmutató az első lépésekhez

Az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő személyekről szóló Marrákesi szerződés átültetése

Gyakorlati útmutató könyvtárosoknak

Útmutató az első lépésekhez

Az olvasási képességet érintő
fogyatékossgal élő személyekről
szóló Marrákesi szerződés
átültetése

Gyakorlati útmutató
könyvtárosoknak

Lektorálták:

Jessica Coates
Christiane Felsmann
Teresa Hackett
Karen Keninger
Francisco Martinez Calvo
Victoria Owen
Anthea Taylor
Katya Pereyaslavska
Flora van den Berg

Szerkesztette:

Victoria Owen

Előszó

A Marrákesi szerződés a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről eddig példa nélküli módon nyújt lehetőséget a vakoknak és a nyomtatott szöveget egyéb módon olvasni képtelen személyeknek, hogy hozzáférjenek a nyomtatásban megjelent művekhez. A könyvtárak kulcsszerepet játszanak a hozzáférés elősegítésében. Ezt az útmutatót azért állítottuk össze, hogy segítsük az egyes könyvtárak munkatársait, bármilyen típusú könyvtárban is dolgozzanak, hogy megtegyék azokat a végső gyakorlati lépéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy el tudják juttatni az adott műveket az olvasási képességet érintő fogyatékkal élő személyeknek.

A kanadai CNIB Vakok Könyvtárának volt igazgatójaként és a Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége (IFLA) szerzői jogi és egyéb jogi kérdésekkel foglalkozó stratégiai programjának egykori elnökeként nagy örömmel tölt el, hogy a Marrákesi szerződésnek hála egyszerűsödik a hozzáférés a nyomtatásban megjelent művekhez, és hogy mindennek a kedvezményezettjei között ott találjuk a vak és látássérült olvasókat.

Az útmutatóban közölt információkat GylK-ké (Gyakran Ismételt Kérdések) szerveztük, ahol egyrészt válaszokat találnak az egyes felvetődő kérdésekre, másrészt hivatkozásokat további információkra. Ez egyfajta kezdőpontnak, sablonnak tekinthető, amely testre szabható minden a Marrákesi szerződés hatálya alá tartozó országban. Reményeink szerint az útmutatóknak a tagországok jogszabályaival harmonizált változatai felkerülnek majd az IFLA weboldalára.

Az útmutató létrejöttét a Vakok Világszövetségének, a Torontói Egyetemnek, az IFLA-nak és a Tudományos Könyvtárak Kanadai Szövetségének (CARL) bőkezű támogatása tette lehetővé. Egyaránt hálás vagyok a támogatóknak, a társszerzőimnek és az útmutatóhoz egyéb módon hozzájárulóknak; közösen dolgoztunk azért, hogy a könyvinség¹, amely az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élőket sújtja világszerte, végre véget érjen.

Victoria Owen
főkönyvtáros
Torontói Egyetem, Scarborough,
Toronto, Kanada
2018. március

¹„Globális könyvinség van. Ami hatalmas probléma. Könyvek, folyóiratok és magazinok nélkül az embereket elvágják az élettől.” Forrás: [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine. WIPO 2016](#)

Tartalomjegyzék

Az Útmutató az első lépésekhez méltatása.....	6
Bevezetés.....	7
Néhány fontos tudnivaló mielőtt belevágnánk.....	8
Marrákési szerződés: az alapok.....	10
1. Mi az a Marrákési szerződés?.....	10
2. Mi a Marrákési szerződés tartalma?.....	10
3. Miért vezették be a Marrákési szerződést?.....	10
4. Bevonták-e a könyvtárakat a Marrákési szerződés kidolgozásába?.....	11
5. Mely országok csatlakoztak a marrákési szerződéshez?.....	11
6. Kik a Szerződés kedvezményezettjei?.....	11
A könyvtárak és a Marrákési szerződés.....	12
7. Hogyan támogatja a Marrákési szerződés a könyvtári szolgáltatásokat?.....	12
8. Jogosult a könyvtáram a Marrákési szerződés szerinti szolgáltatás biztosítására?.....	12
9. A Marrákési szerződés értelmében kötelező a könyvtáramnak szolgáltatást nyújtania?.....	12
10. Mit tehetnek a könyvtárak a Marrákési szerződés értelmében?.....	13
11. Mely művek tartoznak a Marrákési szerződés hatálya alá?.....	13
12. Mit jelent a hozzáférhető formátum?.....	13
13. Hogyan oszthatják meg a könyvtárak a hozzáférhető műveket?.....	14
14. A könyvtáramnak kell adatokat megőriznie?.....	14
Hozzáférhető könyves szolgáltatások.....	16
15. Milyen hozzáférhető könyves szolgáltatások léteznek már, és a könyvtáram megfelel-e a részvétel követelményeinek?.....	16

16. Hol található további információkat a hozzáférhető gyűjteményekkel rendelkező más könyvtárakról?	16
17. Hogyan tehetik a könyvtárak a hozzáférhető formátumú műveiket más könyvtárak által is felfedezhetővé?	17
18. A könyvtáram kérhet díjat a hozzáférhető könyves szolgáltatásért?	17
19. Kell jogdíjat fizetniük a könyvtáraknak?	17
20. Az én országomban bevezettek már „kereskedelmi forgalomban elérhető” ellenőrzést. Hogyan működik?	17
Munka a hozzáférhető formátumokkal	19
21. Digitális zár van a nem-hozzáférhető műveken. Eltávolíthatom?.....	19
22. Az e-forrás licence nem engedi a könyvtárnak a mű másolását vagy terjesztését. Mit tehetek?	
19	
További információ	20
Hozzáférhető formátumok létrehozása	20
23. Hol találok információt a hozzáférhető formátumú dokumentumok létrehozásáról?	20
Egyéb vonatkozó útmutatók	20
24. Léteznek egyéb a Marrákesi szerződéssel foglalkozó útmutatók?	20
Köszönetnyilvánítás	21

Az Útmutató az első lépésekhez méltatása

„Amikor egy könyvet olvasok, két dolog, ami alapvetően lényeges: hogy a megfelelő könyvet válasszam, és hogy gond nélkül tudjak olvasni. A Marrákesi szerződés pontosan ebben segít nekem: megnöveli a hozzáférhető könyvek számát, és segít megtalálni azokat bárhol a világon, különösképp az elképzelhető legjobb helyen, a könyvtárban. Az útmutató segítségével a könyvtárak hozzájárulhatnak a vakok, gyengénlátók és az olvasási képességet érintő egyéb fogyatékossgal élő emberek azon álmának megvalósulásához, amelyet a Marrákesi szerződés testesít meg.”

Bárbara Martín

Az Európai Vakok Szövetségének (EBU) második alelnöke

A ONCE európai ügyekkel foglalkozó műszaki irodájának vezetője

„A Marrákesi szerződés egy olyan nemzetközi egyezmény, amely jelentős fontossággal bír az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyek számára, akik régóta küzdenek a könyvek és a tudás hozzáférhetőségéért. A szerződés átültetésével a teljes könyvtári szakma közösen léphet fel azért, hogy az érintetteknek egyenlő eséllyel olvashassák, tanulmányozhassák, vagy élvezzék az irodalmi műveket. Az útmutató a köz- és felsőoktatási intézmények könyvtárosai, a szak- valamint iskolai könyvtárosok számára nyújt hasznos tanácsokat a cél eléréséhez, globális és országos szinten egyaránt.”

Kirsi Ylännö

Elnök, az IFLA olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyeket szolgáló könyvtárak szekciója

Esélyegyenlőségi szakértő, Celia Könyvtár, Finnország

„Tőlünk, látássérültektől és olvasási képességet érintő fogyatékossgal élőkől már túl régóta tagadták meg az olvasáshoz és a tanuláshoz való hozzáférést, amely alapvető feltétele az oktatásban, a foglalkoztatásban és a közösségi életben való teljes és egyenlő mértékű részvételünknek. A Marrákesi szerződés annak ígérését hordozza magában, hogy felszámolja mindazon akadályokat, amelyek meggátolták, hogy hozzáférhessünk a könyvek általunk olvasható formátumaihoz, valamint lehetővé teszi, hogy az elérhető tartalmakat megosszuk a fejlődő országokban élő látássérült fivéreinkkel és nővéreinkkel, akiknek mostanáig a már létező kevés elérhető könyvhöz sem volt hozzáférésük. Mi valóban úgy hisszük, hogy a Marrákesi szerződés a legjelentősebb előrelépés a vakok és gyengénlátók életében a Braille-írás közel 200 évvel ezelőtti feltalálása óta.”

Penny Hartin

A Vakok Világszövetségének ügyvezetője

Bevezetés

Amikor a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) tagországai 2013-ban elfogadták az olvasási képességet érintő személyekről szóló Marrákesi szerződést, elkötelezték magukat amellett, hogy felszámolják mindazokat a jogi akadályokat, amelyek korlátozzák a vakok, a gyengénlátók és egyéb olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő személyek (pl. diszlexiával küzdők) hozzáférését a könyvekhez és egyéb írott anyagokhoz. Ezzel megnyitották az utat a könyvínség² legfontosabb okának kezeléséhez, nevezetesen annak a problémának a megoldásához, hogy a világon a megjelent könyvek kevesebb mint 7%-a³ érhetővé el hozzáférhető formátumban, azaz Braille-írású kiadvánnyként, hangos könyvként, öreg betűs nyomtatott vagy digitális, DAISY formátumú könyvként.

A Marrákesi szerződés hatályba lépésekor, 2016 szeptemberében ezen vállalat valósággá vált azon országok számára, amelyek csatlakoztak a WIPO által felügyelt egyezményhez. Mindez egyúttal kötelezettséget is jelent a Szerződés által követelt változtatások országos hatókörű jogszabályba iktatására.

Azóta számos ország harmonizálta szerzői jogi törvényeit a Marrákesi szerződés szerint, mivel vagy a Szerződés résztvevői, vagy csatlakozni kívánnak a közeljövőben. A főbb jogszabályi változások értelmében hozzáférhető formátumú példány készíthető és szolgáltatható az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő személy vagy egy intézmény, például egy könyvtár számára az országhatáron belül is kívül.

A könyvtárak kulcsfontosságúak e meghatározó egyezmény sikere szempontjából, és a könyvtárosoknak kulcsszerep jut az átültetésben. Jelentős lesz a gazdasági és szociális megtérülés, és át fogja alakítani az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő használóknak nyújtott információs szolgáltatásokat.

Ez a kiadvány könyvtárosoknak szóló gyakorlati útmutató a Marrákesi szerződés alkalmazásának elkezdéséhez, illetve az általa biztosított új jogok teljes körű kiaknázásához. Minden típusú és nagyságú könyvtárat megszólít, a fogyatékosággal élő embereket szolgáló szakkönyvtáraktól kezdve azokig, amelyek készek magukat belevetni hasonló szolgáltatások nyújtásába.

Legfőkébb azon Marrákesi szerződéshez csatlakozott országokat célozza meg, ahol az országos szintű átültetés már megtörtént, vagy előrehaladott állapotban van, így az ottani könyvtárak már készek emelt szintű szolgáltatásokat nyújtani az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő olvasóiknak. Amikor a lehető legtöbb könyvtár él majd a szerződés kínálta összes előnnyel, akkor fogják eljátszani a rájuk eső szerepet a könyvínség végső felszámolásában.

Teresa Hackett

Szerzői jogi és könyvtárirendezvény-menedzser, EIFL - Elektronikus Információ Könyvtáraknak

² „Globális könyvínség van. Ami hatalmas probléma. Könyvek, folyóiratok és magazinok nélkül az embereket elvágják az élettől.” Forrás: [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine. WIPO 2016](#)

³ Forrás: [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine. WIPO 2016](#)

Néhány fontos tudnivaló mielőtt belevágnánk

- Az útmutató mindenekelőtt elmagyarázza azokat az alapvető fogalmakat, amelyeket a Marrákesi szerződéshez csatlakozó valamennyi országnak alkalmaznia kell. A legtöbb országban ugyanakkor a nemzeti jogi szabályozás módosításra szorul.
- Ahogy a Marrákesi szerződést az egyes kormányok beillesztik a nemzeti jogrendszerükbe, az egyes átültetések némi eltérést mutathatnak. (A zökkenőmentes globális hozzáférés népszerűsítése érdekében az IFLA ellenzi a szükségtelen korlátozások bevezetését.)
- Fentiekből kifolyólag az útmutató a Marrákesi szerződést már implementáló országokban elérhető általános jogokhoz fűzött magyarázatnak tekinthető inkább, mintsem iránymutatásnak a helyi szabályozáshoz.
- A szerződés hazai átültetésének tanulmányozására vegyük igénybe egy szerzői joggal foglalkozó helyi könyvtáros kolléga vagy egyéb szakértő segítségét. Ha bizonytalanok vagyunk, vagy további tanácsra van szükségünk, lépünk kapcsolatba hazánk szellemi tulajdoni vagy szerzői jogi hivatalával: <http://www.wipo.int/directory/en/urls.jsp>.
- Amennyiben a könyvtárunk a nemzeti jogszabályok szellemében az egyéb fogyatékossgal élőknek (pl. siketeknek) is végez szolgáltatásokat, akkor ezekre a Marrákesi szerződéshez történő csatlakozás nincs hatással.⁴
- Az útmutató ugyan a könyvtárakban zajló felhasználást helyezi a középpontba, az intézmények szélesebb köre, valamint egyéni kedvezményezettek is a Marrákesi szerződés hatálya alá tartoznak, és alkalmazhatják annak rendelkezéseit.
- Ez egy nemzetközi útmutató, nem a helyi jogszabályokhoz készült iránymutatás. Arra ösztönözzük az olvasót, hogy használja fel, és adaptálja a helyi környezethez.
- Szívesen vesszük az útmutató más nyelvekre történő fordítását.
- Az útmutató időről-időre frissülhet.⁵

Engedélyek: Erre az útmutatóra a Creative Commons Attribution 4.0 nemzetközi licenc (CC BY 4.0) érvényes, amely értelmében a mű szabadon másolható, terjeszthető, fordítható, átalakítható és kereskedelmi forgalomba hozható, amennyiben hivatkozás történik az alábbiak egyikére: IFLA, WBU, EIFL.

⁴ Az IFLA ellenez minden új egyéb fogyatékossgat érintő korlátozást.

⁵ <https://www.ifla.org/copyright>

Rövidítések

- Az útmutatóban használt rövidítések:
 - WIPO - Szellemi Tulajdon Világszervezete
 - IFLA - Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége
 - WBU - Vakok Világszövetsége
 - DAISY - digitálisan hozzáférhető információs rendszer

Jogi nyilatkozat

Az ebben a dokumentumban közölt információk nem minősülnek jogi szakvéleménynek. Az IFLA nem vállal felelősséget az e dokumentumban közreadott információért, és elhárít minden felelősséget ezen információkat illetően. Kétely esetén kérjünk jogi szaktanácsadást!

Marrákési szerződés: az alapok

1. Mi az a Marrákési szerződés?

A Marrákési szerződés (<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=13169>) (hozzáférhető formátumú változat <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14613>) olyan nemzetközi egyezmény, amelyet 2013-ban az Egyesült Nemzetek Szervezetének szakosított szervezeteként működő Szellemi Tulajdon Világszervezet (WIPO) tagországai vezettek be. Teljes elnevezése: *Marrákési szerződés a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről.*

Ez az első olyan szerzői jogi egyezmény, amelynek középpontjában az emberi jogi alapelvek állnak, egyértelmű hivatkozásokkal az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatára, valamint az ENSZ Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezményére (UNCRPD).

2. Mi a Marrákési szerződés tartalma?

Első ízben jött létre egy olyan nemzetközi jogi keretrendszer, amely lehetővé teszi a hozzáférhető formátumú példányok előállítását és terjesztését az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő személyek számára, beleértve e tartalmak határokon átívelő megosztását. A Marrákési szerződés értelmében az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő személyek közé tartoznak a vakok és a gyengénlátók, valamint az érzékelési vagy olvasási nehézséggel küzdők, illetve azok, akik képtelenek a szemükkel fókuszálni, vagy egy könyvet megtartani, lapozni.

3. Miért vezették be a Marrákési szerződést?

A Marrákési szerződést annak érdekében vezették be, hogy felszámolják mindazon szerzői jogi akadályokat, amelyek gátolják az olvasási képességet érintő fogyatékosággal élő személyek hozzáférését a nyomtatott művekhez. A világon a megjelent műveknek mindössze körülbelül 7%-a érhető el hozzáférhető formátumban. A fejlődő világban, ahol a vakok és gyengénlátók 90%-a él, ez a szám kevesebb mint 1%.⁶ Ennek okát részben a szerzői jogi törvényből eredő korlátokban kereshetjük – azon korlátokban, amelyeket a szerződés megszüntetni kíván.

⁶ Forrás: [The Marrakesh Treaty – Helping to end the global book famine. WIPO 2016](#)

4. Bevonták-e a könyvtárakat a Marrákési szerződés kidolgozásába?

Igen.⁷ A Vakok Világszövetsége (WBU) nyújtotta be először az egyezménytervezetet a WIPO-tagállamoknak. Az IFLA és más könyvtári partnerek határozottan támogatták a WIPO-nál öt éven át zajló tárgyalásokat, valamint részt vettek a Marrákésben tartott diplomáciai konferencián, amely a szerződés elfogadásához vezetett. Egyes kormányok a vakok országos szervezeteihez, illetve a könyvtárosegyesületekhez fordultak tanácsért és véleményezésért.

A könyvtárosok most is szorgalmasan dolgoznak azon, hogy a szerződésből származó előnyöket maximálisan ki lehessen használni, valamint hogy a könyvtárak képesek legyenek betölteni a maguk szerepét az olvasási képességet érintő fogyatékkal élők könyvinségének felszámolásában.

5. Mely országok csatlakoztak a marrákési szerződéshez?

A Marrákési szerződéshez csatlakozott országok naprakész listája megtekinthető a WIPO weboldalon:

http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=843.

Amennyiben a mi országunk is ratifikálta az egyezményt, az „In Force” (azaz hatályos) címkéjű oszlop tartalmaz egy dátumbejegyzést.⁸

6. Kik a Szerződés kedvezményezettjei?

Bármely olvasási képességet érintő fogyatékkal rendelkező személy a szerződés kedvezményezettjének tekinthető.

Az olvasási képességet érintő fogyatékoságot előidézheti vizuális fogyatékoság, mint például a vakság és a gyengénlátás; fejlődési vagy tanulási zavar, mint például a diszlexia és az autizmus; vagy fizikai fogyatékoság, mint például a Parkinson-kór és a bénulás.

A fogyatékoságnak nem kell állandónak lennie.⁹ Például az átmeneti vakságot átélő személyek is kedvezményezettnek számítanak, míg ez az állapotuk fennáll.

Egyéb fogyatékosággal élő személyek, mint például a siketek, nem tartoznak a Marrákési szerződés hatálya alá (jóllehet a nemzeti szerzői jogi szabályozás értelmében rájuk is vonatkozhatnak kedvezmények). Az a személy, aki egyaránt siket és vak, a szerződés hatálya alá tartozik.

⁷ A szerződés első változatát a Vakok Világszövetsége (WBU) készítette, a tárgyalások során ezt módosították. Brazília, Ecuador és Paraguay WIPO-tagállamokként javasolták a szerződést a WIPO-nak.

⁸ Magyarország az Európai Unió tagjaként ratifikálta a szerződést – a lektor megjegyzése.

⁹ WBU Guide, p. 32.

A könyvtárak és a Marrákesi szerződés

7. Hogyan támogatja a Marrákesi szerződés a könyvtári szolgáltatásokat?

Amint a nemzeti jogrendszerben bevezetésre kerül, a Marrákesi szerződés átalakítja az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élőknek szánt könyvtári szolgáltatásokat.

- a. A hozzáférhető formátumú művek előállításával és terjesztésével kapcsolatos jogi akadályok eltávolításával azonnal megemelkedik az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élők rendelkezésére álló olvasmányok száma.
- b. Időt, pénzt és erőforrást takarít meg a könyvtáraknak, így azok egyesíthetik forrásaikat országon, régióon belül, vagy ezeken is túlmutatóan. A könyvtárak koordinálhatják a művek előállítását, ami kevesebb duplumpéldányt eredményez olyan esetekben, amikor ugyanazon könyvből több országban több példány is előállításra kerülne.

8. Jogosult a könyvtáram a Marrákesi szerződés szerinti szolgáltatás biztosítására?

Bármely könyvtár vagy egyéb nonprofit szolgáltatásokat kínáló szervezet jogosult a szerződés alkalmazására az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő olvasók kiszolgálását illetően.¹⁰

Ezen kívül alkalmazhatja még nonprofit módon az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élőket segítő, a kormányzat által jóváhagyott forprofit szervezet is.¹¹

9. A Marrákesi szerződés értelmében kötelező a könyvtáramnak szolgáltatást nyújtania?

A Marrákesi szerződés nem ír elő kötelezettséget a hozzáférhető formátumú példányok rendelkezésre bocsátására – egyszerűen csak feljogosít a hozzáférhető példányok előállítására, terjesztésére, importjára és exportjára. Más szavakkal élve, a szerződés máskülönben engedélyköteles cselekvésekre ad felhatalmazást.

¹⁰ A Marrákesi szerződés szövegében ezeket nevezik jogosított szervezeteknek (Authorized Entities).

¹¹ *The WBU Guide to the Marrakesh Treaty: Facilitating Access to Books for Print-Disabled Individuals*, p. 29. A WBU Guide elérhető <http://www.worldblindunion.org/English/our-work/ourpriorities/Pages/WBU-Guide-to-the-Marrakesh-Treaty.aspx> webcímen (érvénytelen URL).

10. Mit tehetnek a könyvtárak a Marrákési szerződés értelmében?

A hozzáférhető példányt a könyvtár eljuttathatja közvetlenül is az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személynek vagy a nevében eljáró megbízottjának, aki például lehet egy gondozó.

A könyvtár más könyvtárnak vagy intézménynek is szolgáltathat hozzáférhető példányt, akár a saját országán belül, akár a Marrákési szerződéshez csatlakozott más tagországban, sőt fogadhat is ezekből az intézményekből hozzáférhető példányt.¹²

A könyvtár előállíthatja egy mű hozzáférhető formátumú példányát, azt megőrizheti és katalogizálhatja.

11. Mely művek tartoznak a Marrákési szerződés hatálya alá?

Szövegalapú mű vagy kapcsolódó jogi teljesítmény, például könyvek, e-könyvek, hangoskönyvek, újságok, folyóiratok és kották tartoznak a hatálya alá, beleértve a kapcsolódó illusztrációkat és képeket is.

A szerződés hatálya nem csupán a nyomtatásban megjelent művekre szorítkozik, kiterjed a nyilvánosság számára egyéb módon hozzáférhetővé tett művekre, például digitális repozitóriumok és pre-print szerverek anyagaira.

Az egyezmény hatálya nem terjed ki a filmekhez hasonló audiovizuális művekre, azonban az audiovizuális művekbe beágyazott szöveges művekre – mint például az oktatási célú multimédia DVD – már igen.

12. Mit jelent a hozzáférhető formátum?

A hozzáférhető formátum olyan formátum, amely lehetővé teszi az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyek számára adott mű olvasását oly módon, hogy az a fogyatékossgal nem küzdő személyekéhez hasonló szintű kényelem mellett legyen megvalósítható. A hozzáférhető formátum jellegzetes példái közé tartozik a Braille-írásos és az öregbetűs nyomtatott kiadvány, a hangoskönyv; továbbá a digitális formátumok, például a DAISY (Digital Accessible Information System - digitálisan hozzáférhető információs rendszer) formátumú hangoskönyv („audio-only book”), a teljes szövegű DAISY-könyv (kiemelt szövegrészlet text-to-speech technológiával vagy emberi narrációval szinkronizálva), EPUB3 (e-könyv-formátum beágyazott akadálymentes lehetőségekkel), illetve az (orosz nyelvterületen

¹² Továbbá a könyvtár fogadhat hozzáférhető formátumú példányokat bármelyik országból, függetlenül attól hogy az adott ország tagja-e a marrákési szerződésnek vagy sem. Egyes országokban az országos hatókörű jogszabályok megengedhetik a hozzáférhető példányok küldését a szerződéshez nem csatlakozott országokba, továbbá kiterjeszthetik a hozzáférhető művek elérhetőségét az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élők és a könyvtárak számára, azok helyétől függetlenül. Ellenőrizzük a hazai jogszabályokat, hogy lássuk ez érint-e minket! Marrákési szerződés, 6. cikkely; WBU Guide, p. 56.

gyakori) LKF.

Ezen kívül a gyakran használt formátumokban (amilyen pl. a Word vagy a PDF) lévő dokumentumok is könnyen hozzáférhetővé tehetők.

13. Hogyan oszthatják meg a könyvtárak a hozzáférhető műveket?

A hozzáférhető művek könyvtárak közötti cseréjének nincs mindenki számára megfelelő, általánosan elfogadott folyamata. A csere munkafolyamatai függenek a mű formátumától, valamint a fogadó személy egyéni preferenciájától, a kérések gyakoriságától, illetve a hasonló szolgáltatások már kialakított infrastruktúrájától.

A könyvtárközi dokumentumellátás rendszerei például használhatók e célra, de egyéb biztonságos digitális csereplatform is szóba jöhet.

A csere mechanizmusainak egyszerűeknek és lényegre törőeknek kell lenniük, különösen akkor, ha nemzetközi cserét is tervezünk. A Dropboxhoz (<https://www.dropbox.com/h>) hasonló online platformok használhatók a források linkjeinek könyvtárközi megosztására.

A hozzáférhető könyvek szolgáltatásával kapcsolatban lásd a 15. kérdést!

14. A könyvtáramnak kell adatokat megőriznie?

A szerződésnek az adatkezelésre vonatkozó rendelkezéseit különbözőképpen lehet értelmezni, így a tényleges követelmények – ha vannak ilyenek – a nemzeti jogszabályoktól függenek. A szerződés tisztázza azonban, hogy az adatkezelési gyakorlatról a könyvtárnak kell döntenie, nem pedig egy kormányzati szervezetnek. Mindenesre jó gyakorlat lehet az adatok megőrzése (ahogy azt a könyvtárak gyakran megteszik egyéb típusú tranzakciónál is) például annak érdekében, hogy kimutathassák, a jogosult személyeket és intézményeket kiszolgálták-e, kértek-e erről információt az erre jogosult hatóságok, és ha igen, mikor tették.

A szerződés értelmében a könyvtáraknak kell felállítaniuk, majd követniük a saját folyamataikat olyan ügyek vonatkozásában, mint például a jogosult kedvezményezettek köre, a terjesztés korlátozásának módja a jogosult könyvtárakat és személyeket illetően, a jogosulatlan példányok terjesztésének megakadályozása és a hozzáférhető példányok gondozása.

Ezen nyilvántartott adatok köre nem különbözik jelentősen az egyéb szolgáltatások érdekében megőrzött adatokétól. Ellenőrizzük a helyi jogszabályokat a megőrizendő adatokra vonatkozó részletek tisztázása érdekében, illetve azon intézmények vonatkozásában, amelyek kikérhetik őket!

A könyvtárnak arra is törekednie kell, hogy az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élők személyes jogait másokéval azonos mértékben tartsa tiszteletben.

Javasolt a hozzáférhető szolgáltatások létrehozására vonatkozó jó gyakorlatokat tartalmazó útmutatók együttes kidolgozása más szolgáltatókkal, a nemzeti jogrendszerrel összhangban.

Az útmutatók tartalmazzanak jó gyakorlatokat a kedvezményezettek jogosultságának megállapítására, a hozzáférhető formátumú művek előállítására és terjesztése során alkalmazandó körültekintő eljárásokra, illetve az illetéktelen felhasználás megelőzésére.

Hozzáférhető könyves szolgáltatások

15. Milyen hozzáférhető könyves szolgáltatások léteznek már, és a könyvtáram megfelel-e a részvétel követelményeinek?

Léteznek már ilyen szolgáltatások, például a következők:

A Hozzáférhető Könyvek Konzorciumának (Accessible Books Consortium) Globális Könyves Szolgáltatása (Global Book Service) elősegíti a hozzáférhető formátumú anyagok csereszolgáltatását: (<http://www.accessiblebooksconsortium.org/portal/en/index.html>).

Accessible Content ePortal, kanadai felsőfokú képzési intézmények tudományos tartalmai: (<https://ocul.on.ca/node/2192>).

Bookshare: (<https://www.bookshare.org/cms/>).

Adott nyelvű csoportoknak nyújtott szolgáltatások, például a TifloLibros a spanyol nyelvű szövegekhez: (<http://www.tiflolibros.com.ar/>).

Hathi Trust: (<https://www.hathitrust.org/accessibility>).

Internet Archive: (<https://archive.org/details/librivoxaudio>).

Ha szeretnénk csatlakozni valamelyik szolgáltatáshoz, vegyük fel az adott szervezettel a kapcsolatot!

16. Hol található további információkat a hozzáférhető gyűjteményekkel rendelkező más könyvtárakról?

Sok ország rendelkezik nemzeti könyvtári szinten olyan szolgáltatásokkal, amelyek az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élőket szólítják meg, avagy hasonló szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezetekkel. Ezek ideális partnerei lehetnek a könyvtárunknak, ha dokumentumokat kívánunk cserélni.

Az IFLA olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyek, illetve a különleges bánásmódot igénylő emberek könyvtári ellátásával foglalkozó szekciói (<https://www.ifla.org/lpd>, <https://www.ifla.org/lsn>) segíthetnek ezen könyvtárak azonosításában, és a velük történő kapcsolatfelvételben.

A nemzeti könyvtárakat az IFLA nemzeti könyvtárakkal foglalkozó szekciója segítségével ismerhetjük meg: (<https://www.ifla.org/national-libraries>).

A látássérültek és nyomtatott szöveg olvasására képtelen személyek számára készült hozzáférhető könyvek forrásait a WIPO gyűjti. A lista könyvtárakat és kereskedelmi szolgáltatókat egyaránt magában foglal szerte a világból: (<http://www.accessiblebooksconsortium.org/sources/en/>).

egyetemek (egyesekek nyújtanak szolgáltatásokat fogyatékosokkal élőknek) és a fogyatékosokkal élők szervezetei, beleértve a Vakok Világszövetségét (www.worldblindunion.org), továbbá a Nemzetközi Diszlexia Egyesületet (International Dyslexia Association) (<https://dyslexiaida.org/>), és ezek tagjait.

17. Hogyan tehetik a könyvtárak a hozzáférhető formátumú műveiket más könyvtárak által is felfedezhetővé?

A hozzáférhető világgönyvtár létrehozása volt az egyik kulcstörékvése a marrákesi szerződés kezdeményezőinek. A hozzáférhető művek felfedezhetősége tehát a világ könyvtárai számára alapvető fontosságú.

E cél elérésének leghatékonyabb módja specifikus metaadatok beillesztése a katalógusrekordokba, például formátumtípus, verzió/kód, fájl méret stb. összhangban a nemzetközi katalogizálási szabványokkal.

Javasolt továbbá, hogy a könyvtárak vegyenek részt a régiójukat érintő olyan programokban, amelyek a katalógus adatok vagy általánosságban az információk cseréjét célozzák. Ha nem létezik ilyen, hasznos lehet mérlegelni a létrehozásának a kezdeményezését.

18. A könyvtáram kérhet díjat a hozzáférhető könyves szolgáltatásért?

A Marrákesi szerződés előnyeinek megfelelő kiaknázása érdekében a könyvtárnak a hozzáférhető könyveket nonprofit módon kell szolgáltatnia. Szükség esetén a könyvtár díjat számíthat fel az előállítás és/vagy a terjesztés költségeinek biztosítására.

19. Kell jogdíjat fizetniük a könyvtáraknak?

A marrákesi szerződés lehetővé teszi az országoknak, hogy a szerzői jogtulajdonost a példányok előállításáért cserébe honorálják.¹² Ha a nemzeti jogszabályok adaptálták ezt az önkéntes intézkedést, akkor a könyvtár köteles lehet jogdíjat fizetni a mű hozzáférhető példányának előállításáért.

20. Az én országomban bevezettek már „kereskedelmi forgalomban elérhető” ellenőrzést. Hogyan működik?

Ha a nemzeti szerzői jogi szabályozás rendelkezik a „kereskedelmi forgalomban hozzáférhetőség” szabályairól,¹³ a könyvtárunk nem készítheti el a könyvet hozzáférhető formátumban, ha az a használó által igényelt formátumban már hozzáférhetővé vált, illetve abban a formátumban kereskedelmi forgalomban kapható (például megvásárolható könyvesboltokban vagy online).¹⁴ Ez a feltétel a használók számára más Marrákesi szerződést elfogadó országokból importált könyvek esetén is fennállhat; ez a nemzeti jogi szabályozás függvénye.

12 Az IFLA ellenzi az alternatív formátumú művek jogdíját.

13 Az IFLA ellenzi a kereskedelmi forgalomban elérhetőség ellenőrzését, amely további felesleges adminisztrációval terheli a könyvtárakat és meggátolja hozzáférhető formátumú példányok előállítását, továbbá károsítja a könyvtári hozzáférhető könyvek szolgáltatását.

14 A kereskedelmi forgalomba elérhetőség ellenőrzése jelentős energiabefektetést igényel a mű megtalálását illetően; továbbá azt is jelzi hogy a mű elérhető elfogadható időkereten és áron belül.

A hozzáférhető formátumok kezelése

21. Digitális zár van a nem hozzáférhető műveken. Eltávolíthatom?

A Marrákesi egyezmény értelmében az országoknak kötelességük biztosítani azt, hogy a digitális zárok ne gátolják meg az olvasási képességet érintő fogyatékossgal élő személyeket a könyv használatában vagy a hozzáférésben. A szerződés azonban nem részletezi, hogy ezt miként kell átültetni a nemzeti jogrendszerbe.

Az eredmény mindenesetre az, hogy a legtöbb országban jogilag megengedett a digitális zár vagy egyéb másolásvédelmi rendszer eltávolítása annak érdekében, hogy hozzáférhető formátumú példány készülhessen. Ennek pontos szabályai azonban országonként eltérőek lehetnek. Kérjük ki szerzői jogi szakértő és műszaki tanácsadó véleményét a részletes helyi jogszabályokról.

22. Az e-forrás licence nem engedi a könyvtárnak a mű másolását vagy terjesztését. Mit tehetek?

A szerződés nem tesz említést a licencek és a szerzői jogi kivételek közötti kapcsolatokról, így az, hogy készíthetünk-e hozzáférhető példányt, az a licencben foglalt általános felhasználási feltételektől vagy a szerzői jogi törvénytől függ.

Először ellenőrizzük, hogy az elektronikus forrás licence tartalmaz-e általános záradékot, amely kimondja, hogy a licencben semmi sem korlátozza az engedélyes nemzeti vagy nemzetközi jog szerint gyakorolható jogait (vagy tartalmaz-e valami hasonló kitétel). Ha tartalmaz ilyet a licenc, akkor hagyatkozhatunk a nemzeti jogrendszerben található jogi kivételekre, és eltekinthetünk a licencben foglalt használati korlátozásoktól.

Ha nem szerepel ilyen kitétel, akkor utána kell néznünk a nemzeti szabályozásban. Sok országban a licenc elsőbbséget élvez a jogszabályokkal szemben, ezért be kell tartanunk az abban foglalt feltételeket.

Jó hír, hogy számos ország megvédte jogi kivételeit a licencfeltételek hasonló érvényesítésétől, megengedve a hozzáférhető példányok előállítását összhangban a nemzeti jogszabályokkal. Említést érdemel, hogy a Marrákesi szerződés európai uniós implementálása is éppen így járt el: az EU-tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a hozzáférhető formátumú példányok készítését lehetővé tevő kivételt ne lehessen licenc-jogérvényesítéssel felülmúlni.

További információ

Hozzáférhető formátumok létrehozása

23. Hol találok információt a hozzáférhető formátumú dokumentumok létrehozásáról?

A Bookshare hasznos útmutatókat készített a hozzáférhető formátumok előállításához: <https://benetech.org/about/resources/>.

A DAISY Konzorcium szerzői és terjesztési segédleteket kínál: <http://www.daisy.org/tools/production>.

Egyéb vonatkozó útmutatók

24. Léteznek egyéb a Marrákesi szerződéssel foglalkozó útmutatók?

Igen, az EIFL készített tanácsadási útmutatót könyvtárosoknak: <http://www.eifl.net/resources/marrakesh-treaty-eifl-guide-libraries-english>

A Vakok Világszövetsége a Marrákesi szerződés jogi keretrendszeréhez készített útmutatót: <http://www.worldblindunion.org/English/our-work/our-priorities/Pages/WBU-Guide-to-the-Marrakesh-Treaty.aspx>

(elektronikus formátumban) [WBU guide](#)

Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja *Our Right to Knowledge* (A tudáshoz való jogunk) címmel készített útmutatót, amely hozzáférhető formátumokban (elektronikus Braille, DAISY, MP3) is elérhető: http://www.asia-pacific.undp.org/content/rbap/en/home/library/democratic_governance/hiv_aids/our-right-to-knowledge--legal-reviews-for-the-ratification-of-th.html

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük mindenkinek, aki közreműködött az *Útmutató az első lépésekhez* elkészítésében:

Ingvild Aanensen

Diego Anthoons

Jonathan Band

Saskia Boets

Vincent Bonnet

Donna Bourne-Tyson

Chris Corrigan

Jim Fruchterman

Sarah Guay

Susan Haigh

Penny Hartin

Nina Kassis Adamo

Hiroshi Kawamura

Dick Kawooya

Lina Kouzi

Koen Krikhaar

Kari Kummeneje

Patricia LaCivita

Jelena Lešaja

Mike L. Marlia

Ariadna Matas

Bárbara Martin Muñoz

Denise Nicholson

Kristina Passad

Geert Ruebens

Winston Tabb

Brad Turner

Pentti Vattulainen

Lisa Wadors

Nancy Weiss

Stephen Wyber

Zhang Xuechan

Ma Yan

Kirsi Yläanne

Yasmine Youssef

Sha Yunke

